

Povratak izbeglih i prognanih lica i zaštita manjinskih prava, kao uslov normalizacije odnosa između Srba i Hrvata

Abstrakt: U radu se analizira problem povratka izbeglih i prognanih lica, kao uslov normalizacije odnosa između Srba i Hrvata i njihovih država. Činjenica da je preko 400 hiljada srpskih izbeglica napustilo Hrvatsku u periodu od 1991-1995. godine i da ih se vratilo tek oko 60 hiljada bitno opterećuje odnose između ova dva naroda. Deo lica hrvatske nacionalnosti morao je da tokom rata napusti Srbiju, odnosno pokrajinu Vojvodinu. Rad sadrži i analizu društvenih posledice na državu koja je prihvatila izbeglice, kao i na državu iz koje su ta lica, pod pritiskom, morala da odu. Posebno se analizira korpus manjinskih prava koja im nisu dostupna. Naročito je izražen problem veoma otežanog povratka izbeglih Srba u Hrvatsku i dodela njihove imovine pripadnicima hrvatske nacionalnosti. Naglašava se potreba osnaživanja civilnog društva većinskog naroda radi kvalitetnije zaštite prava nacionalnih manjina. U radu se ističe da bi bilo delotvornije da matična država obezbedi zaštitu prava pripadnika nacionalne manjine, nego da se čeka „pritisak” međunarodne zajednice.

Ključne reči: izbeglice, srbi, hrvati, odnosi, manjina

Istorija nas uči da je oneomogućavanje povratka izbeglih i prognanih lica jedan od osnovnih problema, koji mogu opterećavati odnose između dva zaraćena naroda ili države. Još i danas odnose između država, pa i naroda, komplikuje nerešeno pitanje izbeglica iz severne Grčke (Makedonci), izbeglice iz Istre (Italijani), Izrael (Palestinci)...Svako pogoršavanje političkih odnosa između država ili naroda, koji nisu na adekvatan način rešili povratak izbeglica i povratak njihove imovine, pretilo da uz aktualizaciju ovog pitanja eskalira u dublji sukob. Proterana lica uvek imaju želju da iskoriste priliku kako bi njihovo pitanje povratka bilo rešeno. Najčešće zagovaraju radikalne mere kako bi to pravo bilo realizovano.

Nažalost odnose Srba i Hrvata, pa i njihovih matičnih država u velikoj meri još uvek opterećuje nerešeno pitanje povratka izbeglih i prognanih lica. Dominantan problem je povratak Srba u Hrvatsku i povratak njima oduzetih imovinskih prava. Nije zanemarljiv ni problem povratka Hrvata u Bosnu i Hercegovinu, pa i Hrvata koji su morali napustiti Vojvodinu. Kako govorimo o odnosima Srba i Hrvata ovom prilikom nećemo razmatrati veliki problem izbeglih i prognanih Muslimana iz Bosne i Hercegovine i progon Srba sa delova Kosova i Metohije.

I pored velikih zločina koji su se na ovim prostorima dogodili u drugom svetskom ratu svi pripadnici srpskog i hrvatskog naroda, koji su preživeli rat, mogli su se slobodno vratiti u mesto svog prethodnog boravka. I imovina, ako nije bila opustošena, bila im je dostupna. Od ovoga izuzimamo agrarnu reformu koja, prema onom što je poznato, nije provedena po nacionalnom ključu. I ovo je jedan od razloga što su odnosi između Srba i Hrvata, posle drugog svetskog rata, relativno brzo normalizovani. Naravno, nije to bio jedini razlog, ali mišljenja smo da je to bio jedan od ključnih uslova za normalizaciju odnosa.

Istoriji u odnosima između Srba i Hrvata nije samo istorija ratova i prognona. Do drugog svetskog rata u odnosima između Srba i Hrvata bilo je i uspona i padova, ali se za te odnose nikad nije moglo reći da su neprijateljski, što potvrđuje i činjenica da nije bilo direktnih ratnih sukoba. Ilirski pokret, a posebno jugoslovenska ideja dovela je do preplitanja i povezivanja društvenih elita ovih dvaju naroda u svim sferama života. Sa sadašnjih pozicija teško je

prepoznati odnose koji su vladali u Hrvatskoj sredinom XIX veka i položaj Srba u političkom životu Hrvatske. Tako je Ivan Kukuljević – Sankinski oktobra 1846., u skupštini Varaždinske županije izjavio „ *Kakovih su zaslugah za domovinu, vladu i narodnost gerčke vere ispovednici stekli? U njihovih rukuh stoji veća strana industrie i trgovine u našoj džavi u Ugarskoj i njihovoj vernosti stoji ponajviše obrana granicah turskih i ruskih, kao što je negde stajala i granica mletačka. Oni su najpogibelnija vremena, sa svimi mogućim silami branili domovinu, vladu i red protiv buntovnikom domaćim i neprijateljem vanjskim; te od njih se je napokon sačuvalo i uzdrežala krepka stranka naroda ispovedajući veru gerčku*“ .

Posebno poglavlje, ali i dokaz istorijske povezanosti predstavlja ustoličenje hrvatskog bana Jelačića od strane srpskog patrijarha Josifa Rajačića i pozitivna , gotovo euforična atmosfera, koja je u tom periodu vladala u odnosima između Srba i Hrvata. Kao dokaz tome, prenosimo utiske prilikom zakletva bana Jelačića „ *Uzhićeni narod ponio je na to na rukama u crkvu sv. Marka ljubimce svoje: bana Jelačića i patrijarka Rajačića. Poslije dvie stotine godina sada je opet jedanput odpjevana u crkvi sv. Marka služba božja u milom narodnom jeziku. Svetu misu služio je naime senjski biskup Mirko Ožegović. Iza toga podjoše svi skupa u grčko-istočnu crkvu, „da se tamo takodjer pomole Bogu, pa da mu se zahvale na toj milosti, što nam je udielio takvog oca, kao što i za zbnak, da su braća iztočne i zapadne crkve jedno srce i jedna duša u dva tiela, što će – ako Bog dade – na vieke ostati. Proklet bio onaj i u crnoj zemlji, tko bi hotio zavaditi i razdieliti pomirenu i složenu braću!*“ (Josip Neustadter, Ban Jelačić, str.66,91,114; dr Rudolf Horvat, Ban Jelačić str: 66 i 98-99.)

Posle perioda teških zločina u drugom svetskom ratu , preko posleratnog bratstva-jedinstva dolazi period novih sukoba, koji u najvećoj meri karakterišu progoni, izbeglištva i uništavanje imovine.

Tokom sukoba od 1991. do 1995. godine, izbeglo je više stotina hiljada Srba iz Hrvatske iz svojih domova. Po završetku sukoba Hrvati su se uglavnom vratili u mesta ranijeh boravka, dok je Srbima to dugo vremena bilo znatno otežano i onemogućeno. Procene pokazuju da više od 75% izbeglih i prognanih Srba iz Republike Hrvatske još uvek žive kao izbeglice i prognanici u Srbiji ili trećim zemljama. Prema istraživanju UHCR-a, SDF-a i Filozofskog fakulteta u Zagrebu – odsek za sociologiju – u Hrvatsku se vratilo i trajno živi tek negde oko 60 hiljada srpskih povratnika. Procenjuje se da je oko 400 hiljada srpskih izbeglica, koji su napustili Hrvatsku, od 1990-1995. godine.

Nažalost, uslovi za povratak najvećeg broja tih lica još uvek nisu stvoreni. Ključni problem je oduzeto stanarsko pravo, a time i i "krov nad glavom" većini "urbanih Srba". Pored ove prepreke, koja je nepremostiva, nisu zanemarljivi ni problemi nezavršene obnove stambenog fonda i infrastrukture u povratničkim sredinama, nedovoljna primena ustavnih i zakonskih odredaba o pravima nacionalnih manjina. Važnu ulogu na ovom planu imaju i lokalne zajednice.

Kako se ogledaju posledice nerešavanja ovog "zamrznutog problema"?

Kada je u pitanju njihov status u Srbiji, reč je o ozbiljnom socijalnom problemu u kome se nalazi više stotina hiljada izbeglih i prognanih iz Republike Hrvatske , koji su utočište našli u Srbiji. Pritisnuta ekonomskom krizom, situacijom na Kosovu i Metohiji, a u određenom periodu i sankcijama i ratom, problemi su ostali nerešavani. Uglavnom je bilo drugih prioriteta, koji još uvek nisu dopustili da se započne ozbiljno rešavanje ovog problema. Socijalni položaj tih lica, naročito imajući u vidu činjenica da se ti ljudi nalaze uglavnom u Vojvodini i širem području Grada Beograda stvara "dobre uslove" da ovaj socijalni problem eskalira. Ilustracija tog

problema je i činjenica da je svaki 7-8 stanovnik Vojvodine izbeglo ili prognano lice, a njih preko 75% su Srbi koji je doneo ratni vihor iz Hrvatske.

Ovde se ne bi radilo samo o eskalaciji socijalnog bunta. Nezadovoljni građani ponekad razloge svog nezadovoljstva ne traže samo na strani odakle oni dolaze. Socijalne tenzije u višenacionalnim sredinama predstavljaju realnu opasnost i za narušavanje međunacionalnih odnosa. Pored toga, i svaka druga nestabilnost u zemlji može dovesti i do aktiviranja ovog problema i usložnjavanje potencijalne nestabilnosti. Balkanski domino je već istorijski potvrdio svoju zakonomernost.

Nije zanemarljiva ni teza da su izbegla i prognana lica sklonija desnim i radikalnim političkim opcijama. Jedan analitičar postavio je pitanje : Kako to da Srbi iz Hrvatske, a koji žive u Srbiji, uglavnom glasaju za stranke desne orijentacije , a isti ti Srbi kada se vrata u Hrvatsku glasaju za levicu? To su pokazali i svi protekli izbori i u Srbiji i u Hrvatskoj. Odgovor je moguće potražiti u činjenici da Srbi iz Hrvatske u Srbiji glasaju i iz protesta, pritisnuti nizom socijalnih problema, dok Srbi – povratnici, racionalnije razmišljaju, jer imaju svoj krov nad glavom i manje su opterećeni nepravdom koja proizilazi iz činjenice da im nije omogućen povratak. Na ovaj način situacija sa pravima Srba u Hrvatskoj implicitno se odražava na stabilnost Srbije i njenih institucija. Ovo bi možda bila zanemarljiva politička analitika da većina izbeglica već nije stekla biračko pravo i da u znatnoj meri ne utiče na izborne rezultate. Daćemo još jedan dokaz u prilog ovoj tezi - Autonomna pokrajina Vojvodina u poslednje dve godine učinila je ozbiljne pomake u zbrinjavanju izbeglih, prognanih i raseljenih lica. Rezultati pokrajinskih i lokalnih izbora to su i potvrdili. U najvećem broju opština u kojima živi ova populacija, pobedile su prodemokratske snage. Dakle, proces deradikalizacije pretpostavlja rešavanje osnovnih egzistencijalnih problema.

Velika nezaposlenost i socijalna beda, rađa u sebi i sve oblike kriminala. Zastupnici smo teze da izbeglice nisu nosioci, već žrtve kriminala i da kriminalnom miljeu jednako pripadaju i osobe rođene u Srbiji, kao i njihovi sunarodnici preko Drine. Bilo bi krajnje neodgovorno osuđivati izbeglice za porast kriminala, iako se ne može poreći da je određen broj ljudi koji je prošao kroz rat u Hrvatskoj imao „dobre“ uslove da pređe granicu zakona. Međutim, kao svako društvo tako i teritorija Hrvatske , odnosno Republike Srpske Krajine imala je taj društveni sloj, koji je po pravilu bio daleko od fronta. Nije zanemarljiv i broj lica koji boluje od PTSP, odnosno postraumatski stresni poremećaj- sindrom uzrokovan ratnim dejstvima.

Izbeglištvo ovog naroda, ma kako to paradoksalno zvučalo, ima i pozitivnih strana po Srbiju, koje se ogledaju u popravljjanje demografske slike Srbije i trenutno zaustavljanje procesa smanjena broja stanovnika. Svakako bi tu mogli ubrojati i priliv jeftine i kvalitetne radne snage i obrazovanih kadrova. Situacija u kojoj se Srbija nalazila i u kojoj se donekle još uvek nalazi nije dozvoljavala da se ovi "pozitivni efekti" izbeglištva iskoriste. Dobar deo najstručnije radne snage, među kojima i mladi pripadnici ove populacije, morali su napustiti i novu domovinu Srbiju i to, pre svega, zbog socijalnih razloga. Postizanje ovog pozitivnog efekta, koji je sasvim relativizovan, bio je možda u glavama nacionalnih lidera (i Srbije i Hrvatske) u projektima "razmene teritorija" i "humanog preseljena".

Kada je u pitanju Hrvatska svakako da su tri ključna problema odlaska ili proterivanja Srba iz Hrvatske:

Prvi je konstantna bojazan da, usled nerešenog pitanja povratka Srba u Hrvatsku, u narednom periodu ova činjenica uzdrma stabilnost Hrvatske na domaćem i međunarodnom planu. Teško bi bilo prognozirati moguće scenarije i uslove koji bi do toga doveli. Svakako da je to pitanje koje bi Hrvatska u cilju veće stabilnosti i bolje pozicije u međunarodnoj zajednici trebala

brže i kvalitetnije da rešava. U tome ne bi smela da čeka pritiske međunarodne zajednice i Srbije jer bi kredibilitet tih rezultata time bio umanjen.

Drugi problem je da ovo nerešeno pitanje bitno ugrožava normalizaciju odnosa sa Srbijom. Uspostavljanje boljeg "odnosa" sa Srbijom bitna je, pre svega, iz ekonomskih razloga, jer je ove zemlje medjusobno najzahvalniji ekonomski partneri. U buduće bi to moglo da dobije dodatnu potvrdu, ako normalizacija političkih odnosa bude pratila one - ekonomske prirode. Povratak pomenutog naroda bitan je i za sigurnost ulaganja hrvatskih privrednika u Srbiji, ali i za priliv kapitala iz Srbije. Sve dok bude sporan povratak imovine Srba u njihovoj matici, postojaće bojazan za veća ulaganja srpskih privrednika u ovoj zemlji. I ne samo njih.

Treći razlog je i depopulacija Hrvatske i ekonomski, privredno i demografski opustošena područja na kojima su živeli Srbi. Veliki deo područja bivše Republike Srpske Krajine trenutno je bez stanovništva ili sa onima u najstarijoj dobi. Projekat "razmene stanovništva" nije zaživeo na pravi način ni u Hrvatskoj, jer su doseljeni Hrvati uglavnom koncentrisani u urbane sredine. Mali deo tog stanovništva u seoskim sredinama je "zamenio" Srbe u stočarstvu i poljoprivredi, pa su nekadašnji pašnjaci postali preplavljeni korovom i trnjem, a njive zaparložene. Teško je verovati da bi ovakav "status quo" ikada oživeo ta područja.

"Pozitivni" efekti proterivanja Srba sa tih područja mogli bi postojati samo sa stanovišta hrvatskih nacionalista i kreatora nacionalnih država u kojima nema mesta za druge narode. U tom slučaju srpska nacionalna manjina bi morala biti svedeni na "prihvatljiv procenat". Kako odgovorna državna politika ne bi smela da popušta pred takvim razmišljanjima, za očekivati je veće pomake u rešavanju ovog problema.

Nekoliko je ključnih problema koje bi Republika Hrvatska trebala prioritarno da rešava, kako bi se trenutno nezadovoljavajuće stanje po pitanju povratka i prava srpske nacionalne manjine promenilo:

1. **restitucija stanarskih prava** (rešavanje pitanja nosioca stanarskih prava, uz osnovni cilj da bivši nosioci stanarskih prava dobiju svoj stan ili drugi adekvatan stan – uz pravo otkupa);
2. **konvalidacija**, odnosno „priznavanje“ radnog staža koji je stečen za vreme RSK;
3. **okončanje revizije postupaka revizija optužnica za ratne zločine, objava spiska osumljenih i prekid svakog oblika zastrađivanja povratnika;**
4. **okončanje postupka obnove celokupne imovine srpskih izbeglica** u najkraćem roku;
5. **povratak poljoprivrednog zemljišta i poslovnog prostora** dodeljenog na privremeno korićenje;
6. **omogućavanje održivog povratka u urbane sredine** kroz programe zapošljavanja povratnika u državnim institucijama, javnim službama i administraciji.

Studija o statusu i položaju Srba u Hrvatskoj, koju je izradio tim iz Srpskog demokratskog foruma iz Zagreba, Humanitarnog centra za integraciju i toleranciju iz Novog Sada i Društva za mir, razvoj i ekologiju iz Beograda rangirao je nekoliko otvorenih pitanja u povratku, reintegraciji, građanskoj ravnopravnosti i zaštiti identiteta Srba u Hrvatskoj:

1. povratak izbeglica;
2. stambeno zbrinjavanje bivših nosioca stanarskih prava i ostalih;
3. obnova;
4. povratak imovine;

5. implementacija ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina – kulturna autonomija i zaštita identiteta;
6. rešavanje statusa boravka i državljanstva za povratnike;
7. konvalidacija radnog staža izbeglica;
8. problem dospelih, a neisplaćenih penzija;
9. suđenje za ratne zločine i suočavanje s prošlošću;
10. ekonomski razvoj i infrastruktura;
11. sigurnosna situacija;
12. govor mržnje
13. proces međuetničkog pomirenja i suočavanje s prošlošću

O ovim otvorenim problemima i ostali učesnici političkog i društvenog života govore na sličan način. Za potpredsednika Vlade Republike Hrvatske iz redova SDSS Slobodana Uzelca, položaj Srba u Hrvatskoj je „teško pitanje“. Međutim, on smatra da je „njegovo popravljavanje krenulo pravim smerom“ (Večernje novosti, Beograd, 14.09.2008. godine) U intevjuu datom Tanjugu 11.septembra 2008.godine potpredsednik Uzelac ocenjuje da „položaj Srba danas u Hrvatskoj nije takav da bi ga iko dobronameran mogao nazvati zadovoljavajućim, ali da se, imajući na umu o čega se pošlo u nameri da bude poboljšan, ne može biti ni sasvim nezadovoljan“.

Prema Šemsi Tankoviću, predsedniku saborskog kluba zastupnika nacionalnih manjina „značajan broj pripadnika srpskog naroda, koji su autohtoni građani Republike Hrvatske, još uvek ne žive u Hrvatskoj“. Prema Tankovićevim rečima „povratak srpske populacije u Hrvatsku je *conditio sine qua non*, dakle rešenje svih pitanja problema na prostorima BiH, Hrvatske i Srbije“. On smatra da je „srpsko pitanje svih nacionalnih manjina koje postoje u Hrvatskoj“. Njegovo razmišljanje zanimljivo je iz razloga što on smatra da se ni pitanje drugih nacionalnih manjina na Balkanu ne može rešiti ukoliko se ne reši ovaj najdrastičniji primer izbeglištva „autohtonih građana Republike Hrvatske“ („Novosti“, samostalni srpski trednik , Zagreb, broj 455, 5.septembar 2008.godine).

Prema izveštaju Evropske komisije o napretku Hrvatske u 2007. godini, navodi se kako sprovođenje Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina „daje različitu sliku“. Prema ovom izvještaju „neke odredbe provode se dobro, a neke samo u ograničenom opsegu“. Dalje se navodi da „i dalje postoje problemi, osobito kada se radi o nedovoljnoj zastupljenosti manjina u državnoj upravi, pravosuđu i policiji“. U istom izveštaju se kaže da nedostaje dugoročna strategija za provedbu Ustavnog zakona o zapošljavanju na svim razinama državne uprave. Slične kritične osvrte imaju i izveštaji UHCR-a, OEBS-a i drugih međunarodnih organizacija. Različit je ton, ali i procena da li se teško stanje menja na bolje ili se problemi gomilaju.

Vrlo su česte konstatacije „zakon garantira, praksa demantira“, iz kojih proizilazi da prava Srba u Hrvatskoj nisu više ugrožena na nivou pozitivnog zakonodavstva , već na nivou njegove primena. Posebno u lokalnim samoupravama. Nažalost, neki novi primeri , kao što je „Zakon o područjima od posebnog državnog interesa“ prete da i pozitivno zakonodavstvo bude diskriminatorско u odnosu na Srbe povratnike. Naime, ovim zakonom stanovi , oduzeti proteranim Srbima nakon hrvatskih vojnih akcija „Bljesak“ i „Oluja“ poklanjaju se drugim osobama, uglavnom izbeglim Hrvatima iz BiH, kojima je tzv „federacija“, pod pritiskom međunarodne zajednice, vratila stanove i kuće.

Među identifikovanim otvorenim pitanjima, najkomplikovanije je pitanje vezano za pronalaženja sveobuhvatnog i pravičnog rešenja za nosioce oduzetih stanarskih prava.

Ni realizacije Sarajevske deklaracije koju su potpisali predsednici SCG , čiji je Srbija pravni naslednik, Hrvatske i Bosne i Hercegovine nema bez rešavanja ovog pitanja.

Rešavanje gore navedenih prioriteta trenutno je usporeno , a u određenoj meri i u zastoju. Koalicioni sporazum HDZ i SSDS dao je u početku određenu nadu, ali optimizam pomalo zamenjuje zabrinutost. Postavlja se pitanje da li su i u Hrvatskoj drugi državni prioriteti zasenili ovaj problem i da li će ova vlada stvoriti uslove za trajno pomirenje hrvatskog i srpskog naroda

Legitimisanje demokratizacije država nastalih na području bivše SFRJ prema razvijenim evropskim demokratskim društvima, ali i prema institucijama EU ogleda se i u odnosu tih država prema nacionalnim manjinama. I pred Srbijom i pred Hrvatskom stoji taj zadatak – visoko na listi prioriteta. Srbija je cenu nepoštovanja ljudskih i prava nacionalnih manjina visoko platila. Hrvatska ima šansu da se sama suoči sa kršenjem prava Srba i da odgovorno reaguje. Ohrabruje činjenica da su hrvatski intelektualci pokazali visok stepen zrelosti po ovom pitanju. To pokazuje i činjenica podrške otvorenom pismu Srpskog demokratskog foruma , koje je upućeno hrvatskoj i svetskoj javnosti. Ovo otvoreno pismo, koje prati i Studija o statusu i položaju Srba u Hrvatskoj, koju su zajedno sa SDF izradili Humanitarni centar za integraciju i toleranciju iz Novog Sada i Društvo za mir, razvoj i ekologiju iz Beograda na odredjen način analizira stvarno stanje zaštite ljudskih prava i prava nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. Međutim, zabrinjava nesnalaženje srpske političke elite u Hrvatskoj, koja se usled „koaliranja“ u hrvatskoj vladi našla na bedemu odbrane kršenja ljudskih prava sopstvene nacionalne zajednice. Ipak, smatramo da je dominantniji efekat stava intelektualne hrvatske elite jer verodostojnost političkih motiva za odbranu nepoštovanja osnovnih ljudskih prava ne može dugoročno da ugrozi preuzimanje odgovornosti većinskog naroda za poštovanje prava nacionalnih manjina.

Po tom pitanju može poslužiti primer Srbije, posebno Vojvodine u pozitivnim merama preduzetih poslednjih godina u zaštiti prava nacionalnih manjina, uključujući i hrvatsku nacionalnu manjinu. Mere uključuju obrazovanje pripadnika hrvatske nacionalne manjine, koji imaju mogućnost obrazovanja od osnovnog, preko srednjoškolskog obrazovanja. Formirano je i posebno odeljenje na subotičkom Učiteljskom fakultetu na hrvatskom jeziku. U oblasti kulture u Autonomnoj Pokrajini Vojvodini formirani su zavodi za kulturu , pa i Zavod za kulturu Hrvata. Nacionalni savet Hrvata u Vojvodine ima punu podršku pokrajinskih organa. I u oblasti informisanja Hrvati imaju medije na svom jeziku i pismu. I u drugim oblastima poštovanja ljudskih prava pripadnika nacionalnih manjina učinjeni su značajni iskoraci. U poslednje vreme gotovo da nisu poznati nacionalistički ispadi prema Hrvatima u Vojvodini i Srbiji. Sve su pozitivniji izveštaji međunarodnih institucija koja se bave ljudskim pravima.

Činjenica je da je duga faza značajnog međunarodnog pritiska po pitanju nepoštovanja manjinskih prava za političku elitu u Srbiji bio otrežnjujući. Značajni uticaj na novi odnos po ovom pitanju ima nevladin sektor, kojim su pripadnici srpskog naroda ukazivali na kršenje ljudskih prava građana koji ne pripadaju većinskom narodu.

Ovo iskustvo govori da je i intelektualna elita i nevladin sektor u Hrvatskoj opredeljen da stvori uslove da hrvatska država treba da bude dobar okvir i za pripadnike srpskog naroda. Ne samo to, već da te uslove moraju da stvore pripadnici hrvatskog naroda i hrvatska država. Svaki drugi put duže traje, a negativne posledice pored manjinskog naroda pogadjaju i većinski narod.

Obnavljanje građanske i nacionalne ravnopravnosti Srba u Hrvatskoj i povratak njihovih stečenih prava kao i uklanjanje šteta nastalih tokom rata i u poratnom periodu i u materijalnom pogledu i u popravljajući društvene klime ozbiljan je zadatak, koji stoji pred hrvatskim društvom i hrvatskom državom.

Istovremeno Srbija, a posebno Vojvodina ne treba da čeka rešavanje svih ovih pitanja i da se drži reciprociteta. Davanje više prava pripadnicima hrvatskog narod u Vojvodini i Srbiji, u ovom slučaju može da samo koristi pripadnicima srpske nacionalne manjine u Hrvatskoj. Isto tako, više prava Srbima u Hrvatskoj trebao bi da bude pozitivan signal, ali ne i uslov, za još veću zaštitu prava Hrvata u Vojvodini. Davanje pozitivnih primera i sa jedne i sa druge strane odraz je poštovanja međunarodnih standarda, ali i političke mudrosti pripadnika političke elite većinskog naroda.

Ovakav stav možemo braniti i tezom da bi jedini ozbiljni oponenti davanju većih prava Srbima u Hrvatskoj i Hrvatima u Srbiji, osim tvrdih nacionalista, mogli biti pripadnici većinskog naroda pogođeni ratnim dešavanjima devedesetih. Dakle, Srbi izbegli u Srbiju i Hrvati izbegli u Hrvatsku. Vraćanjem oduzetih prava relativizuje im se osnovni argument o negativnom reciprocitetu – ako nemamo mi prava, neka ga nemaju ni oni.

Može se posebno analizirati negativna činjenica da se pripadnici manjinskog naroda stavljaju u kontekst političke moći, koja određuje sudbinu sopstvenog naroda. Participacija u vlasti pripadnika nacionalne manjine ne bi smela biti izgovor većinskom narodu po principu - podele vlasti i podele odgovornosti za sudbinu pripadnika nacionalne manjine. Sudbina nacionalnih manjina uvek je u rukama većinskog naroda, kao i partnera u vladi iz većinskog naroda. Čak i da je pripadnik manjinskog naroda na čelu vlade, po našem mišljenju, ne oslobadja odgovornosti političku elitu većinskog naroda za nepoštovanje prava pripadnika nacionalnih manjina. Pogubno je za nacionalne manjine zamena prava koja im pripada participacijom u vlašću. To je najgrublji oblik kršenja prava nacionalnih manjina, koji se ogleda u zloupotrebi sopstvenog naroda za fotelju. Bilo bi pogrešno zaključiti da se zalažemo za opozicioni angažman stranaka i organizacija nacionalnih manjina. Suprotno tome, smatramo da je učešće u vlasti, logičan izbor pripadnika nacionalnih manjina, osim u izuzetnim slučajevima, ali smo protiv političkog dekora bez benefita za pripadnike te nacionalnosti i druge pripadnike manjinskog naroda.

Dovođenje u normalne okvire odnosa između Srba i Hrvata nije moguće samo političkim deklaracijama i dobrim diplomatskim odnosima između država. Samo poštovanje manjinskih prava u svim sferama društva moguće je normalizovati ove odnose. Ključna stvar, koja uzgred, ne spada u manjinska već u osnovna ljudska prava, je omogućavanje održivog povratka svih izbeglica u mesta ranijeg boravka. Uslovi za održiv povratak moraju se stvoriti u što kraćem roku, jer protek vremena ne ide na ruku onima koji žele da se vrate ili još uvek nemaju jasnu odluku o povratku u mesto ranijeg prebivališta. Svako zastrašivanje potencijalnih povratnika, ukoliko u tome ima državnog učešća treba najoštrije osuditi. Uz mere države da obezbedi kvalitetne uslove za povratak, treba da se izgrađuje i opšta društvena klima o neophodnosti ovog procesa.

Summary

This paper is analysing the problem of homecoming of refugees – as term of normalisation of relations between Serbs and Croats and their countries. The fact that over

400 thousand of Serbian refugees has left Croatia from 1991 until 1995 and that only 60 thousand of them has returned is jeopardising relation between these nations. One part of Croations had to leave Serbia, precisely Province of Vojvodina during the war. This paper also contains analysis of social consequences which are affecting country that accepted refugees, as well as country that those people had to leave. It is specially analysed group of rights of minorities which are not available for them. There is a bigger problem of very difficult return of the Serbian refugees to Croatia and giving their property to members of Croatian nationality. The need for strenghtening civil society of majority is emphasised, for the sake of defending rights of the minority. In this paper it is also represented the idea that it would be more effective if the contry in which they live ensured protection of minority rights than „the pressure“ from international community is waited.